СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Председател:
Проф. д-р Атанас Атанасов
Членове:
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2522-2 - Печатно
ISBN 978-954-23-2523-9 - Онлайн

СЪДЪРЖАНИЕ

ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО

ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
Проф. д.ик.н Росица Чобанова 7

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев 15

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev 22

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 32

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
Доц. д-р Людмил Найденов 41

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
Доц. д-р Николай Нинов 49

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 58

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Доц. д-р Румен Ерусалимов 66

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 73

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 80

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 91

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 100

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
Ас. д-р Силвия Заркова 105

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
Д-р Беатрис Любенова 111

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Докт. Васил Василев 123

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Горян Милев 131

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
Докт. Ивайло Здравков 141

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Докт. Пламен Илиев 150

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
Докт. Станислав Младенов 159

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
Докт. Цондю Цондев 169

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
Проф. д-р Атанас Атанасов 183

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho 190

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
Доц. д-р Венцислав Вечев 198

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD 204

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова 211

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
Доц. д-р Диана Крумова 218

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana 226

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 235

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева 247

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова 257

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
доц. д-р Росица Колева 266

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 272

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Слави Генов 280

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
Гл. ас. д-р Жельо Желев 288

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
Гл. ас. д-р Кирил Димитров 296

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 302

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
Докт. Румен Гъбов 308

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Докт. Цветозария Гатева 316

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

DIGITAL THREAT ANALYSIS
Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei 329

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова 336

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Ваня Григорова 352

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
Доц. д-р Христо Сирашки..... 375

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова 388

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
Ас. д-р Стелиана Василева 412

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
Assistant Ghenadie Belinschi 420

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Д-р Андрей Йорданов 426

ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
Проф. д-р Гена Велковска 437

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 446

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov 456

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
Доц. д-р Валери Велковски..... 462

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
Доц. д-р Виолета Блажева **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
Доц. д-р Елена Йорданова **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
Доц. д-р Любка Илиева **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Симеонка Петрова **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
Гл. ас. д-р Ваня Ганева **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D. **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 545

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докт. Виктор Маринов 551

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva 557

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19

Докт. Станислав Младенов[1]

Резюме: *Държавната намеса в икономиката е дългогодишна тема на оспорван дебат сред икономисти и политици. Основанията за подобна намеса варират в различни исторически контексти, често отразявайки преобладаващите икономически теории и предизвикателства на епохата. Този доклад изследва икономическата обоснованост на мерките на държавна намеса, включвайки основанията за държавна интервенция по време на пандемията от COVID-19. обект на изследване се определя икономическата обосновка на държавната интервенция, а негов предмет мерките за подкрепа по време на пандемията и ефекта от мерките върху възстановяването на България и другите балкански икономики. Целта на доклада е да изследва видовете държавна намеса, моделите и ефектите при възстановяване от шоковите въздействия на пандемията върху икономиките на България и балканските страни.*

Ключови думи: *икономическа активност, COVID-19, икономически кризи, правителствени мерки за подпомагане на бизнеса, икономическо възстановяване*
JEL: E32, E21, E32, E39, E66, H50
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.19

ECONOMIC RATIONALE FOR GOVERNMENT INTERVENTION: INTERVENTION MODELS AND COVID-19

PhD Student Stanislav Mladenov

Abstract: *Government intervention in the economy has been has been a long-standing topic of contentious debate among economists and politicians. The justifications for such intervention vary in different historical contexts, often reflecting the prevailing economic theories and challenges of the era. This report examines the economic justification for government intervention measures, including the justifications for government intervention during the COVID-19 pandemic. The object of the study is to determine the economic justification for government intervention, and its subject matter is the support measures during the pandemic and the effect of the measures on the recovery of Bulgaria and other Balkan economies. The purpose of the report is to examine the types of government intervention, the patterns and the effects in the recovery from the shock effects of the pandemic on the economies of Bulgaria and the Balkan countries.*

Key words*: sectors of the economy, the pandemic, shock effects, economic recovery*
JEL: E32, E21, E32, E39, E66, H50
DOI: https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.19

[1] d010221235@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“, катедра „Финанси и кредит“.

1. Въведение

Държавната намеса в икономиката е дългогодишна тема на оспорван дебат сред икономисти и политици. Основанията за подобна намеса варират в различни исторически контексти, често отразявайки преобладаващите икономически теории и предизвикателства на епохата. Този доклад изследва икономическата обоснованост на мерките на държавна намеса, включвайки основанията за държавна интервенция по време на пандемията от COVID-19.

Икономическите основания за мерките и оправданието за държавна намеса значително са еволюирали във времето, отразявайки променящите се икономически теории и актуалните предизвикателства. От меркантилисткия акцент върху националното богатство до кейнсианското управление на търсенето и неолибералните пазарни решения, ролята на държавата в икономиката продължава да бъде обект на дебати и преосмисляне. Основания за намеса в дейността на една организация или икономика могат да са нейното лошо или недостатъчно добро функциониране. Лошото функциониране може да се изразява в неблагоприятни резултати и е необходимо, но недостатъчно условие за намеса. Проблемът трябва да бъде достатъчно значителен, за да заслужава внимание, особено предвид ограниченията в управленските ресурси. Освен това, намесата трябва директно да адресира първопричината за проблема или да предостави позитивна промяна на симптомите, които да доведат до отстраняването на проблема. Другото основание е да допринесе за подобряване на резултатите, което да оправдава направените разходи.

Държавната намеса в икономиката може да има за цел подобряване на икономическата ефективност или социалните резултати. Намесата, свързана с ефективността, е оправдана, когато влошеното представяне на икономиката произтича от структурни проблеми в самата икономика. Намесата за постигане на икономически цели е обоснована, когато пазарите не успяват да разпределят ресурсите по най-ефективния начин. Причините за това могат да включват наличието на обществени блага, външни ефекти, липса на достатъчно информация или концентрация на пазарна власт.

От друга страна, социалните интервенции отразяват стремежа на обществото да приоритизира определени групи или ресурси по начини, които се различават от естественото разпределение, което икономиката би произвела. Намесата за постигане на цели, свързани със справедливостта, може да бъде оправдана, когато се цели подобряване на разпределението на разходите или ползите между различни групи според техния доход, пол, етническа принадлежност, възраст, географско местоположение или наличие на увреждания.

Икономическата теория предлага ценни инструменти за идентифициране на действителни проблеми в икономическата ефективност, диагностициране на техните причини и определяне на подходящите форми на

държавна намеса. Това е особено важно, като се има предвид сложността на икономическите системи, където интуитивните преценки за тяхната работа често са неточни. Освен това, икономиката на общественото благосъстояние, финансовият и икономическия анализ могат да предоставят систематичен подход за разглеждане на обществените въпроси, които изглежда че изискват държавна намеса.

Пандемията от Covid-19 се превърна в безпрецедентна по обхват, мащаб и дълбочина криза със силно въздействиве върху икономиките както на България, така и на Европейския съюз и всички без изключение държави по света. Пандемията от COVID-19 води до безпрецедентни нива на държавна намеса в световен мащаб. Правителствата прилагат обширни фискални и парични мерки за подпомагане на бизнеса, защитата на работните места и осигуряване на общественото здраве. Теоретичното разбиране за икономическите шокове (Brusarski, Zahariev, & Manliev, 2024) понася значителна еволюция през последните десетилетия. Редица изследвания извеждат тенденции, които се проявяват в поведението на стопанските субекти: избягване на всякакви рискове; силно ерозирало потребителско доверие и отложени покупки на стоки, без тези от първа необходимост; повишена склонност към спестяване; завишена чувствителност към ценовите параметри на стоките и услугите (Zahariev, и др., 2020), (Prodanov, et al., 2020), (Lahir & Cheng, 2022) (Pomerleau, 2020), (Eichenbaum, 2020).

Актуалността на изследването се обуславя от необходимостта да се изследва икономическата криза, предизвикана от пандемията и безпрецедентните ефекти върху социалния и икономически живот, както и да се разгледат моделите за интервенция и мерките за подкрепа на икономиката. На тази основа за обект на изследване се определя икономическата обосновка на държавната интервенция, а негов предмет мерките за подкрепа по време на пандемията и ефекта от мерките върху възстановяването на България и другите балкански икономики. Целта на доклада е да изследва видовете държавна намеса, моделите и ефектите при възстановяване от шоковите въздействия на пандемията върху икономиките на България и балканските страни.

2. Видове държавна намеса и основни модели в прилагането ѝ

Държавната намеса се възприема и прилага по различен начин в различните страни, което е отражение на специфични икономически политики, културни ценности и степен на социално-икономическо развитие. Мазгреив и Мазгрейв разглеждат основните функции на държавата в икономиката и различните модели на държавна намеса, като обясняват теоретичните основи за правителствени интервенции (Musgrave & Musgrave, 1989). Дани Родрик разглежда ролята на държавата в контекста на глобализацията и икономическото развитие като твърди, че държавната намеса трябва да бъде адаптирана към специфичните условия на всяка страна, подчертавайки

важността на институциите и политиките, съобразени с националните приоритети (Rodrik, 2007). Аджемоглу и Робинсън разглеждат различни модели на държавна намеса и тяхното влияние върху икономическия успех или неуспех на държавите. Те твърдят, че приобщаващите институции и ефективната държавна намеса водят до по-добри икономически резултати, докато изключващите институции водят до стагнация и бедност (Acemoglu & Robinson, 2012). Интересен е анализът на Чанг относно историческия опит на развитите държави и тяхната държавна намеса, особено в контекста на индустриализацията и икономическото развитие. Той критикува съвременните препоръки за свободен пазар, като показва, че повечето развити икономики са използвали активна държавна намеса за растеж (Chang, 2003). В този доклад се разглеждат четири основни модела на държавна намеса, предлагащи различен подход в интервенционните мерки: англосаксонския модел, скандинавския модел на социална държава, германския модел на социална пазарна икономика и японския индустриален асоциативен модел. Всеки от тези модели представлява израз на различна възприета парадигма в балансирането на социалната защита, икономическия растеж и преразпределението на богатството.

1.1. Англосаксонски модел на минималната държавна намеса

Англосаксонският модел се характеризира с минимална намеса на държавата в пазара, със силен акцент върху принципите на свободния пазар, ограничените регулации, приватизацията и конкуренцията. Този модел преобладава в страни като Съединените щати, Обединеното кралство, Канада и Австралия и ограничава ролята на държавата в социалната защита, като основно се насочва към най-уязвимите слоеве на населението. Социалните мрежи за сигурност обикновено са със средства, подложени на тест за нуждаемост, с високи изисквания за допустимост, като се набляга на личната отговорност пред колективната защита.

Икономическият растеж в рамките на англосаксонския модел се стимулира главно от пазара, въз основа на предположението, че дерегулацията насърчава иновациите и конкурентоспособността. Ролята на държавата е да създаде политики, които насърчават предприемачеството, инвестициите и гъвкавостта на пазара на труда. Влиянието на профсъюзите е сравнително слабо, което позволява на работодателите по-голяма свобода при вземането на решения относно условията на труд и определянето на заплатите. Преразпределението чрез данъци е сравнително ограничено; предпочитат се косвени данъци като ДДС, което води до ограничено преразпределение на богатството. Критиците твърдят, че англосаксонският модел задълбочава неравенството в доходите и ограничава социалното сближаване, като предоставя минимална подкрепа за нискодоходните групи и създава бариери пред социалната мобилност поради липсата на универсално здравеопазване и подкрепа за висше образование.

1.2. Скандинавски модел на социално ориентираната държава

Скандинавският или нордическият модел на социална държава представлява силно ориентиран към социална защита подход с голямо участие на държавата в предоставянето на социални блага. Практикуван в страни като Швеция, Норвегия, Дания и Финландия, този модел се основава на равенство и колективна отговорност, като осигурява универсален достъп до широк спектър от социални програми, включително здравеопазване, образование, помощи при безработица и пенсии. Този модел подпомага икономическия растеж чрез високи данъци и високи разходи, които поддържат инвестиции в публична инфраструктура, образование и иновации. Въпреки значителната данъчна тежест, скандинавските страни поддържат конкурентоспособни икономики, отчасти поради ефективното управление на публичния сектор и значителните инвестиции в човешки капитал. Пазарите на труда са структурирани така, че да балансират гъвкавостта със защитата на работниците, като включват програми за преквалификация и платен родителски отпуск. Преразпределението е значително и се осъществява чрез прогресивно данъчно облагане, където хората с високи доходи допринасят по-съществено за финансирането на социалните услуги. Тази данъчна структура намалява неравенството в доходите и повишава социалната мобилност. Въпреки че този модел е високо оценен за ниските нива на неравенство и високото качество на живот, критиците отбелязват, че високите данъци могат да възпрепятстват предприемачеството и иновациите, а обширната социална държава може да създаде неефективности и зависимост от държавната подкрепа.

1.3. Германски модел на социалната пазарна икономика

Германският модел на социална пазарна икономика, или "soziale Marktwirtschaft," представлява баланс между свободния пазар и стабилната социална мрежа, целящ да съчетае икономическата свобода със социалната справедливост. Този модел е разпространен в Германия и повечето страни от Централна и източна Европа и предлага по-широка социална защита в сравнение с англосаксонския модел, но не толкова силна и универсална като при скандинавския. Основните услуги, включително здравеопазване, образование и пенсии, са публично финансирани, но често се допълват от частни или спонсорирани от работодатели програми. Целта е да се подкрепят нуждаещите се, без да се създава зависимост. Икономическият растеж в рамките на германския модел се поддържа от силна индустриална политика, фокусирана върху висококачественото производство, иновациите и растежа, ориентиран към износ. Правителствените политики насърчават стабилността, професионалното обучение, научноизследователската и развойната дейност и сътрудничеството в индустрията. Връзките между трудовия пазар и работодателите са съвместни, като синдикатите и работодателите работят заедно, за да осигурят справедливо заплащане и ползи. Преразпределението

на богатството е умерено; докато данъците са прогресивни, ставките са по-ниски в сравнение със скандинавските държави, целящи да предотвратят прекомерни разлики в богатството, без да се налагат прекомерни тежести върху високодоходните лица. Макар че германският модел е високо оценен за своя балансиран подход, той среща трудности при адаптацията към бързи глобални икономически промени. Критиците твърдят, че фокусът върху стабилността може да ограничи гъвкавостта на пазара на труда, като затруднява създаването на работни места в нововъзникващи сектори.

1.4. Японски модел на индустриалните асоциации

Японският модел на индустриалните асоциации, известен още като развоен модел, се характеризира с тясно, съвместно партньорство между държавата и частния сектор. Този модел е типичен за Япония и за други източноазиатски икономики като Южна Корея и Тайван, и поставя правителството в ролята на водач в икономиката, като подкрепя определени индустрии за гарантиране на национална стабилност и растеж. Японският модел има по-ограничен фокус върху социалната защита в сравнение със скандинавския и германския модел, като набляга на икономическата стабилност пред универсалната социална защита. Японската социална система до голяма степен разчита на корпоративна подкрепа, при която компаниите се очаква да предоставят ползи като здравеопазване, пенсии и жилищни надбавки на своите служители. Икономическият растеж е приоритет, като правителството играе активна роля в ръководенето и подкрепата на стратегически сектори и координира с банки и корпорации за насърчаване на индустриалното и технологичното развитие. Ключови индустрии често са защитени и получават правителствена подкрепа за научноизследователска и развойна дейност. Преразпределението на богатството в Япония е ограничено; данъците са сравнително ниски, а социалната система разчита значително на корпоративно участие. Докато този модел насърчава социална стабилност чрез осигуряване на дългосрочна заетост, той е критикуван за своя ригиден трудов пазар, който може да затрудни намирането на стабилна работа за по-младите или неконвенционални работници. Освен това силната зависимост от корпоративна социална защита може да ограничи мобилността на работниците и да възпрепятства иновациите, като концентрира ресурси в утвърдени индустрии.

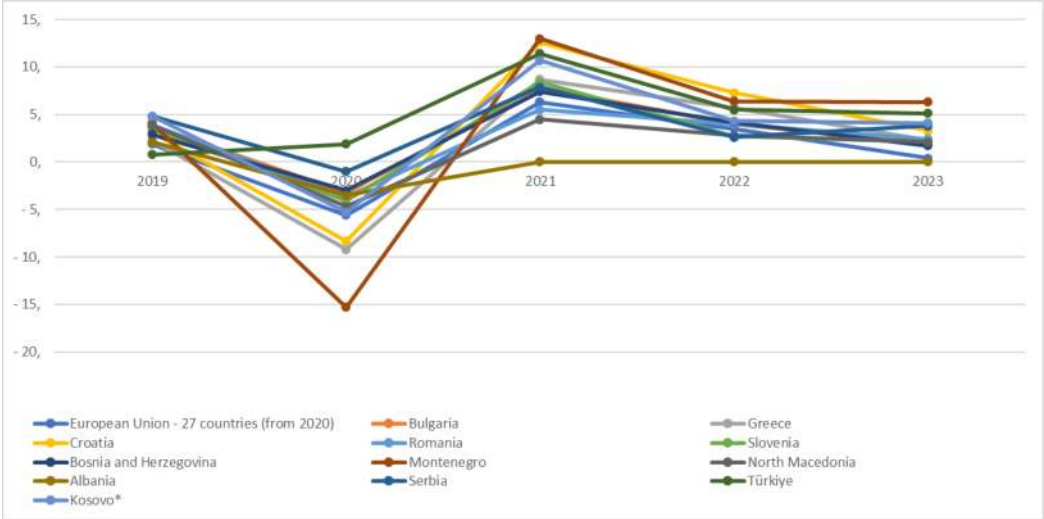
Разгледаните модели на държавна намеса илюстрират различни приоритети в областите на социалната защита, икономическия растеж и преразпределението. Всеки модел има своите силни и слаби страни, отразяващи разнообразни подходи към структурата на икономическата и социалната политика в стремежа на държавите да отговорят на нуждите на своите граждани. Страните от Централна и Източна Европа са възприели модели, близки до германския по време на прехода от централизирана към пазарна икономика.

3. Типове възстановяване на икономика след кризисен период

След дълбока и силна икономическа криза като тази, предизвикана от COVID-19, икономиките могат да се възстановяват по различни начини. Тези видове възстановяване обикновено се категоризират според формата на графиката, която показва динамиката в ръста на БВП. Райнхарт и Рогоф анализират финансовите кризи в историята, идентифицират модели на възстановяване и показват как различни икономически фактори водят до различни форми на възстановяване (Reinhart & Rogoff, 2009). Рубини и Мим обсъждат различни видове възстановяване след кризи, включително V, U, L и W-образните графики на възстановяванията и разглежда факторите, които определят типа на възстановяването. Изследването е едно от ключовите за разбиране на съвременните икономически кризи и техните последици (Roubini & Mihm, 2010). В изследване авторите анализират последиците от глобалната рецесия през 2008 г. и различните форми на възстановяване, наблюдавани в развиващите се икономики, като V, U и L модели (Kose & Ohnsorge, 2019). Също така се разглеждат структурните и политическите фактори, които определят конкретните видове възстановяване. В статия на Фернандез-Вилаверде и Джоунс се обсъжда влиянието на COVID-19 върху световната икономика и се разглеждат различни сценарии за възстановяване (по-специално т.нар.V, U, L и K сценарии) с фокус върху здравеопазването, паричните политики и структурните фактори (Fernández-Villaverde & Jones, 2020). Различните типове възстановяване зависят от състоянието на икономиката преди кризата, структурните ѝ особености, както и мерките, които се предприемат за справяне с кризата. Изборът на правилна стратегия и подкрепата на засегнатите сектори и групи са ключови за постигане на устойчиво и балансирано възстановяване.

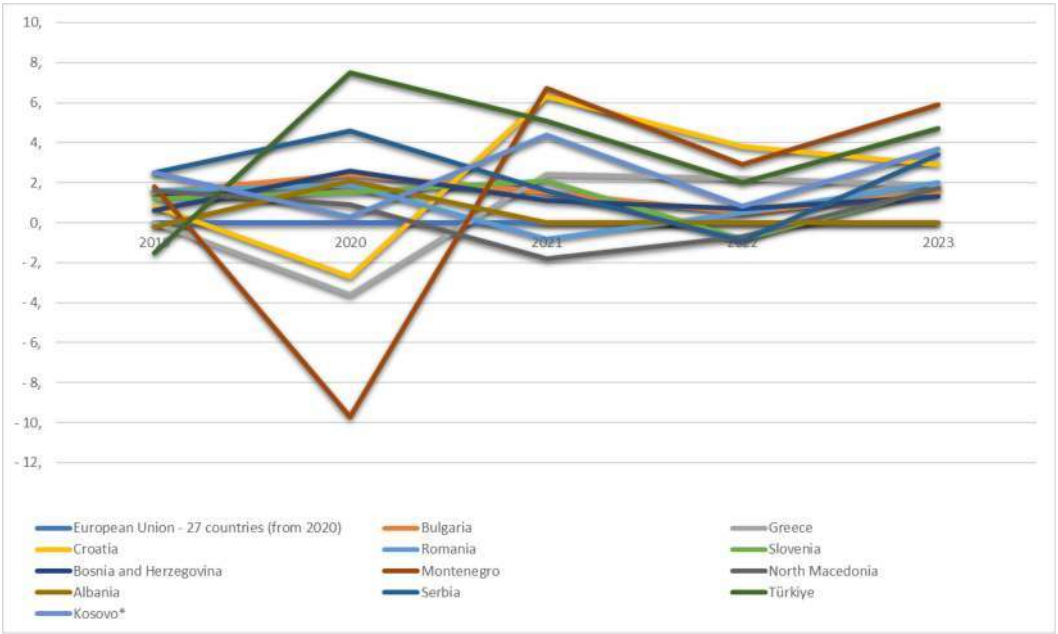
4. Ефекти от мерките за подкрепа върху икономиката на България и другите балкански държави

По време на пандемията COVID-19 балканските страни приложиха разнообразни мерки за подкрепа на икономиката, насочени към смекчаване на негативните последици за бизнеса, домакинствата и здравеопазването. Мерките включваха финансови стимули, социална подкрепа, субсидии за заплати, отсрочки за данъци и кредити, както и специфични програми за помощ на най-засегнатите сектори като туризма, търговията и транспорта. Въпреки различията в прилаганите здравни мерки и мерките за икономическа подкрепа възстановяването почти навсякъде приема V-образната форма, което е видно на фигура 1.

Фигура 1. Динамика на икономическия растеж на балканските държави, % БВП (2019-2023)
Източник. Евростат

На фигура 2 са показани отклоненията на БВП на балканските страни спрямо средния растеж на БВП в Европейския съюз (ЕС-27) за периода 2019 до 2023 г.

Фигура 2. Динамика на отклоненията на БВП на балканските страни спрямо средното за ЕС-27 (2019-2023)
Източник: Евростат, собствени изчисления

Статистическият анализ на отклоненията на БВП на балканските страни спрямо средното за ЕС-27 за периода 2019 до 2023 г.е изведен в таблица 1. Този анализ помага да се идентифицират икономическата стабилност, моделите на растеж и устойчивостта на балканските страни спрямо средното за ЕС. Турция има най-високо средно отклонение (3.56), което показва по-силен общ растеж спрямо средното за ЕС, последвана от Косово

и Сърбия. Северна Македония има най-ниско средно отклонение (0.34), което предполага растеж, близък или малко под средното за ЕС. Черна гора показва най-висока волатилност (5.81), което означава значителни колебания на БВП, вероятно поради икономическа чувствителност към външни фактори. Турция също показва висока волатилност (3.52). В същото време България и Босна и Херцеговина показват относително ниска волатилност, което предполага по-стабилно представяне. Гърция, Хърватия и Румъния показват положителна тенденция на растеж, което предполага възходяща траектория в отклоненията на БВП спрямо средното за ЕС с времето. Северна Македония и Турция, от друга страна, показват отрицателна тенденция, което може да означава спад в представянето спрямо средното за ЕС.

Таблица 1. Измерения на отклоненията на БВП на балканските страни спрямо средното за ЕС-27 (2019-2023)

Страна	Средно отклонение	Волатилност (Стандартно отклонение)	Тренд (Наклон)
България	1.28	0.75	-0.12
Гърция	0.58	2.61	1.48
Хърватия	2.22	3.35	1.10
Румъния	1.04	1.08	0.18
Словения	1.14	1.13	0.02
Босна и Херцеговина	1.26	0.87	-0.10
Черна гора	1.52	5.81	-0.60
Северна Македония	0.34	1.63	-0.92
Албания	1.00	1.16	0.30
Сърбия	2.24	1.97	-0.12
Турция	3.56	3.52	-0.52
Косово	2.34	1.53	0.16

6. Заключение

На базата на проведения анализ могат да бъдат формулирани следните научно-обосновани изводи. България показва постоянно положително отклонение спрямо средния растеж на БВП в Европейския съюз, което показва леко по-силен растеж в сравнение с ЕС, макар че стойностите намаляват през 2022 г., което предполага забавяне Повечето страни показват значителни отрицателни отклонения през 2020 г., отразяващи икономическото въздействие на COVID-19. Относно възстановяването след пандемията, няколко страни, особено Хърватия, Черна гора и Турция, демонстрират силно възстановяване с положителни отклонения. Страни като Черна гора и Турция показват значителни колебания, което показва икономическа чувствителност към външни фактори или структурни предизвикателства.

Използвани източници

Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty.* Crown Business.

Brusarski, R., Zahariev, A., & Manliev, G. (2024). *Introduction to Finance (Financial Theory).* Svishtov: Tsenov Academic Publishing House.

Chang, H. J. (2003). *Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective.* Anthem Press.

Eichenbaum, M. S. (2020). *The Macroeconomics of Epidemics.* National Bureau Of Economic Researc.

Fernández-Villaverde, J., & Jones, C. I. (2020). Macroeconomic Outcomes and COVID-19: A Progress Report. . *Brookings Papers on Economic Activity*.

Kose, M. A., & Ohnsorge, F. (2019). . *A Decade after the Global Recession: Lessons and Challenges for Emerging and Developing Economies.* World Bank.

Lahir, K., & Cheng, Y. (2022). Boosting tax revenues with mixed-frequency data in the aftermath of COVID-19:The case of New York. (I. I. Forecasters, Ред.) *International Journal of Forecasting, 38*, стр. 545-566. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijforecast.2021.10.005

Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice.* McGraw-Hill Education.

Pomerleau, K. (2020). *Tax Policy and the Federal Response to COVID-19.* The American Enterprise Institute.

Prodanov, S. Z., Zaharieva, G., Krastev, L., Stanimirov, S., Zarkova, S., Zdravkov, N., . . . Pavlov, T. (2020). THE BROKERAGE INSURANCE COMPANIES UNDER COVID-19 FRAMEWORK (THE BULGARIAN EXPERIENCE. *Economic and Social Development, 58*, стр. 239-383.

Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly.* . Princeton University Press.

Rodrik, D. (2007). *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth.* . Princeton University Press.

Roubini, N., & Mihm, S. (2010). *Crisis Economics: A Crash Course in the Future of Finance.* Penguin Books.

Zahariev, A., Prodanov, S., Rdulova, A., Zaharieva, G., Pavlova-Banova, M., & Angelov, P. (2020). THE BANK INSOLVENCY: FROM LEHMAN BROTHERS TO COVID-19 (INTERNATIONAL REMARKS AND NATIONAL PECULIARITIES. *Economic and Social Development. 58*, стр. 44-52. Budapest: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency.